

1. Talentudvikling under forandring

Jens Christian Nielsen og Jesper Stilling Olesen

Fra idrætstalnt til idrætselev

Talentudvikling har det seneste årti fået større bevågenhed både uddannelsespolitisk og i sportens verden, da talentudvikling i stigende grad anses som en forudsætning for at kunne konkurrere internationalt. Det har blandt andet i Danmark givet sig udslag i, at flere folkeskoler er begyndt at udbyde tematiske linjer for elever, der udviser særlig interesse eller særligt talent for en bestemt aktivitet. Med skolereformen fra 2013 (Undervisningsministeriet 2014) blev det lovfæstet, at der kan oprettes *særlige eliteidrætsklasser på 7.-10. klassetrin* på baggrund af en vurdering af elevers sportslige niveau. En idrætsklasse er et kombineret skole- og idrætstilbud i udkolingen.

Med etableringen af idrætsklasserne er eliteidrætten og folkeskolen blevet bragt tættere på hinanden i udviklingen af en fælles praksis, der rummer en vision om at skabe bedre betingelser for idrætstalenters udvikling og skolegang og forberede dem på det, der i fagsproget og i elitesporten kaldes *dual career* (Stambulova & Wylleman 2015; Stambulova, Engström, Franck, Linnér & Lindahl 2015).

Talentudvikling i Danmark forandrer sig altså i disse år. Den sætter tidligere ind, og den foregår i samspil med folkeskolen på den præmis, at talentudvikling skal foregå på en samfundsmæssig forsvarlig måde ved at blive kombineret med uddannelse. I bogen har vi derfor fokus på idrætseleven som en ny kategori i grænselandet mellem eliteidræt og skole. Vi undersøger, hvordan kategorien er opstået, og hvad de unge atleter/elever, der optages i en idrætsklasse, skal gøre for at kvalificere sig til den hybride betegnelse *idrætselev*,

og hvilke forventninger og forpligtelser der bliver rejst til idrætsleverne gennem samarbejde mellem en række forskellige aktører, som fx skole, klub, kommune og elitekoordinator.

Vi har fulgt en årgang idrætslever over en treårig periode både ved hjælp af kvalitative og kvantitative metoder. På den baggrund har vi haft mulighed for at studere idrætstalenter, mens de er under udvikling. Dette har givet os et detaljeret indblik i det arbejde, der hører til at være udvalgt som en person, der har mulighed for at nå eliten inden for sin idræt. Vi har både fulgt de idrætslever, der har haft succes, og dem, der har haft vanskeligt ved at leve op til forventningerne om en progressiv sportslig udvikling. Vi har fulgt de udvalgte udvikling og de op- og nedture, der i nogle tilfælde har bragt dem tættere mod eliten og i andre tilfælde har ført til ophør med eliteidræt. Vi har også undersøgt, hvordan disse bevægelser forbinder sig med skolen afhængigt af, hvordan det går med deres sport, og hvordan uddannelsesmuligheder og -valg spiller tilbage på den spirende idrætskarriere.

Et nyt blik på talentudvikling

Bogen introducerer nye teorier og perspektiver til den eksisterende litteratur om talentudvikling og uddannelse. I litteraturen om talentudvikling og dual career har der traditionelt været en tendens til at betragte talent som noget, der enten er medfødt eller opdyrket gennem mange timers målrettet træning (Ericsson, Krampe & Tesch-Römer 1993). Størstedelen af den eksisterende forskning bygger på den antagelse, at talentet tilhører det enkelte individ, og at det derfor klart kan afgrænses og beskrives i sig selv. På samme måde afgrænses talentudvikling ofte til at handle om mere og bedre træning af den enkelte talentfulde udøver.

Men når talent og talentudvikling opfattes som adskilte fænomener, er der efter vores mening stor risiko for at overse, at talent og talentudvikling først får eksistens ved at indtage en plads i et vidtrækkende og heterogent aktørnetværk, der påvirker, hvad et talent er, og hvad talentudvikling indebærer.

I deres klassiske antropologiske videnskabsstudie *Laboratory Life* fra 1979 spurgte filosof og antropolog Bruno Latour og sociolog Steve Woolgar, hvordan en undersøgelse bliver til et videnskabeligt faktum. På samme måde kan man spørge, hvordan en idrætsudøver bliver til et talent. Latour og Woolgar viste, at et faktum er det endelige produkt af en omfattende social og materiel proces, men at det netværk, der producerer viden, gradvist bliver usynligt, så det videnskabelige faktum alene står tilbage. Pointen er, at selvom netværket og derved produktionen af et faktum bliver usynligt, så opretholdes det af et aktørnetværk. Den indsigt kan være frugtbar at bygge videre på i studiet af talenter, fordi talent ligesom et faktum ved første øjekast kan synes naturgivet og selvberørende. Den historie, der har skabt dem, og det netværk, der opretholder deres status som talenter, udviskes, efterhånden som de udvikler sig. Jo tættere de kommer på senioreliten, desto mere ser det ud til, at de altid har haft et naturligt, identificerbart talent.

Når vi siger, at aktørnetværkene er heterogene, så er det for at markere, at talentudviklingsmiljøer ikke kun består af mennesker, men også af en lang række materielle anlæg og genstande som skolebygninger, idrætsanlæg, sportsudstyr og rekvisitter samt policydokumenter, ideologier, normer og visioner for den gode talentudvikling. Når vi siger, at aktørnetværkene er vidtrækkende, så er det for at indikere, at de rækker ud over det, vi normalt forbinder med talentudviklingsmiljøer som noget, der er rammet ind af en klubs arkitektoniske, organisatoriske og kulturelle struktur.

Med idrætsskolerne som objekt for vores undersøgelse træder det tydeligt frem, at det aktørnetværk, som producerer talentudvikling, er under stærk forandring i disse år. Det er blevet ført ned i aldersklasse til folkeskolens udskolingstrin og foregår i samarbejde med skolen. Det er blevet rullet ud i kommuner i det meste af Danmark og er i dag spundet ind i en fortælling om, at idræt hænger sammen med uddannelse som det ene spor i en dual career. Talentudvikling bliver på den måde indrullet i et nyt aktørnetværk, der knytter to traditionelt adskilte domæner sammen om et fælles anliggende.

I denne bog interesserer vi os for, hvad der er blevet koblet sammen i samarbejdet mellem skole og eliteidræt, og hvordan det har påvirket såvel skolernes praksis som eliteklubbernes praksis, samt i hvilken grad man kan tale om, at der er opstået en ny fælles praksis: elitesport på skolens præmisser; skole på elitesportens præmisser eller måske snarere en hybrid praksis, som vi endnu ikke helt kender karakteren af.

Første trin i en dobbelt karriere

I et traditionelt forskningsperspektiv på talentudvikling ville interessen samle sig om, hvor godt idrætsleverne klarer sig under de nye rammer for talentudvikling. Det vil kunne udmønte sig i forskningsspørgsmål af typen: Hvor mange idrætslever opnår at blive en del af senioreliten, og hvor mange medaljer vinder de ved internationale turneringer som EM, VM og OL? Hvor godt klarer de sig i skolen set i relation til almindelige elever, der ikke bruger mange timer på idræt, og hvor mange kommer i gang med en ungdomsuddannelse og siden på en videregående uddannelse? Det er ikke uinteressante spørgsmål. Vi stillede også den type af spørgsmål i vores undersøgelse, fordi svarene siger noget om, hvilke kapaciteter der opbygges i det hybride aktørnetværk.

Men det traditionelle forskningsperspektiv går ukritisk ud fra, at idrætslever er præsterende subjekter, som bliver hele idrætsmennesker ved at gøre det godt i begge domæner. I vores undersøgelse tilbyder vi et andet perspektiv, når vi mere åbent spørger til, hvilken slags subjekter aktørnetværket – idrætsklassen – frembringer, og hvilke kapaciteter der opbygges i idrætsleverne, uden på forhånd at reducere forskningsinteressen til nogle bestemte effekter. Tværtimod er vi interesseret i at anlægge et undersøgende perspektiv på det, man kan kalde den samlede affektøkonomi i aktørnetværket (Fox & Alldred 2016). Hvilke kræfter bliver aktiveret i en idrætsklasse, og hvordan påvirker de alle de forskellige aktører, der bliver bundet sammen af den nye fælles betegnelse?

For at finde ud af det er vi nødt til først at vende os mod idrætsklassen og undersøge, hvordan idrætsklassen er blevet til. Det indebærer, at vi skal identificere de aktører, som en idrætsklasse består af, og se på, hvordan de er forbundet med hinanden. Sociologen John Law bruger betegnelsen *heterogeneous ingeneering* til at beskrive den proces, hvorigennem forskelligartede aktører som fx redskaber, teknologier, normer og følelser føjes sammen til et nyt aktørnetværk (Law 1987). Begrebet betoner, at det ikke kun er mennesker, der er aktivt handlende, og som har styr på, hvilke aktører der mobiliseres og indrulleres i netværket. Der står tværtimod mange 'ingeniører' bag opbygningen af en idrætsklasse, og det er også en relativt lang proces, der har gået forud for, at en stor del af den tidlige talentudvikling i dag er blevet institutionaliseret i idrætsklasser omkring en fælles vision om, at talentudvikling skal tolkes og praktiseres som en dual career.

På sin vis er der indtrådt en form for konsensus om, hvordan tidlig talentudvikling skal foregå i Danmark, men den er fremkommet på baggrund af nogle større og mindre magtkampe, som vi vil analysere som kontroverser (Latour 2005). Analysen af kontroverserne er med til at give en forståelse for, hvordan idrætsklasserne interagerer med idrætsleverne på til tider tvetydige måder. Den udveksling, der finder sted, er grundlæggende ambivalent i den forstand, at idrætsleverne opnår nogle gunstige muligheder for at udvikle deres talent, samtidig med at de skal underlægge sig nogle ret store begrænsninger, for at det kan lykkes. Kun ved at underlægge sig og til en vis grad agere institutionskonformt er det muligt for dem at indfri deres ambition om at blive eliteidrætsudøvere. Ambivalensen er svær at overse i genkomne udsagn fra flere idrætslever om, at de er villige til at gøre det, der skal til, for at kunne gøre det, de har lyst til.

Idrætslevernes engagement

I en stor del af bogen kredser vi om idrætslevernes engagement og om, hvordan det bidrager til at knytte forbindelserne mellem elite-

idræt, skole og idrætslever. I analyserne af engagement bestræber vi os også på ikke at behandle engagement som en individuel kapacitet, men som et produkt af interaktion mellem aktører i et netværk – præcis som det gælder for alle andre sociomaterielle aktører. Engagement kan skabes, udvikles, forstørres, udveksles, transformeres, slukkes og trækkes tilbage. Og idrætslevernes engagement er så vigtigt, at talentudviklingen ikke kan lykkes uden. Derfor er det relevant at undersøge, hvad der får idrætstalenter til at koble sig op på en idrætsklasse, og hvordan de lærer at fordele deres passion på den dobbelte engagementsproduktion i idræt og skole.

Selvom talentudvikling ofte foregår i organisatoriske sammenhænge med meget klare specificeringer af, hvad en idrætslev skal gøre for at være en del af den specifikke praksis, så betyder det ikke, at de ingen autonomi har. Idrætsleverne agerer og reagerer på deres oplevelse af den indflydelse, som aktørnetværket har på dem. De reflekterer og reagerer på oplevelsen af at være en del af idrætsklassens affektive flow (Fox & Alldred 2016), som sætter dem i stand til at gøre nogle ting, samtidig med at det afskærer dem fra andre handlinger. Vi afsøger derfor også de muligheder, der viser sig for idrætsleverne, for at søge andre veje end at følge det dobbelte udviklingsspor. Vi analyserer, om idrætsleverne forskyder balancen mellem uddannelse og sport, om det foregår i overensstemmelse med idrætsklassens standard. Hvad sker der, hvis de bryder med lokale normer for passende adfærd ved fx at vælge enten uddannelse eller sporten fra?

I forlængelse af litteraturen om transitioner i elitesport (Stambulova, Alfermann, Statler & Côte 2009; Stambulova & Wylleman 2014; Stambulova & Wylleman 2015), der fastslår, at tidligt ophør med en elitekarriere ofte knytter sig til bestemte vanskelige overgange, ser vi på, hvordan kompleksiteten øges i idrætsklassemodellen, hvor overgangen mellem idræts- og uddannelsesfeltet også påvirker hinanden.

For den aldersgruppe, der indgår i vores undersøgelse, nemlig de 12-16-årige, drejer det sig på det sportslige plan om oprykning til en højere ungdomsrække (fx U17), hvor der ikke er plads til alle i

truppen, og på uddannelsessiden er det overgangen til ungdomsuddannelse, der stiller nye betingelser for deltagelse (fx investering af mere tid i undervisning, lektier og transport til skole).

Talentudvikling er stadig ikke for alle

Endelig har vi fundet det vigtigt at se på, hvem og hvad der eventuelt marginaliseres og ekskluderes fra idrætsklassen. Det betegner vi som idrætsklassens mikropolitik (Fox & Alldred 2016). Med den efterhånden store udbredelse af idrætsklasser i Danmark er de ved at blive en ny hovedindgang til en idrætskarriere inden for visse idrætsgrene. Det er derfor relevant at spørge, hvem det er, der bliver lukket ind og dermed får adgang til talentudviklingens ressourcer, og hvem der ikke gør. Med idrætssociologerne David Karen og Robert Washington kan man spørge, om idrætsklasserne er i stand til at praktisere "access fairness" og derved leve op til det generelle ideal for eliteidræt om, at det skal foregå på lige vilkår såvel i konkurrence som under træning (Karen & Washington 2015). Er der nogle grupper, som systematisk bliver udelukket fra den tidlige talentudvikling, fordi eliteidræt er gået i kompagniskab med folkeskolen?

Eliteidræt er utvivlsomt en tidskrævende aktivitet, der kræver, at idrætsleverne prioriterer mellem forskellige dele af deres liv. Der er mange aktører, der vil noget med idrætsleverne, og som gør krav på de unges tid. I den løbende kamp om deres tid fremstår idrætsklassen som en stærk aktør, der sørger for, at både eliteidrætten og skolen får del i denne sparsomme ressource. Når dual career i stigende grad anses for at være vejen til at skabe "hele idrætsmennesker", så er det også oplagt at undersøge om, der er dele af livet, der bliver trængt i idrætsklassens praksis (Kulturministeriet & Team Danmark 2005, 2009; Team Danmark 2009; Team Danmark 2010).

En ny standard for talentudvikling

Ved at undersøge idrætsklassen som et fænomen under udvikling, der er blevet til gennem sammenkobling af en række heterogene aktører fra to tidligere adskilte domæner, bliver det muligt at få øje på de forandringer, som både talentudvikling og skole undergår. I bogen argumenterer vi for, at idrætsklasser ikke bare leverer en neutral ramme om mere tid til talentudvikling, sådan som vi traditionelt set har kendt den. Idrætsklasserne bliver også selv aktører i netværk med potentiale til at påvirke vores forestillinger om, hvad et idrætstalent er, og hvad talentudvikling er.

Ved at introducere en dual career-praksis på et meget tidligt tidspunkt i idrætstalenternes karriere formes der en passion hos udøveren/eleven for at engagere sig i et dobbelt selvudviklingsprojekt. Vi argumenterer for, at idrætsklasserne er en ny standard for tidlig talentudvikling og uddannelse, hvor engagementet i eliteidræt er af samme slags som engagementet i skolen. I idrætsklasserne sker der i den forstand en fordobling af engagementet, som kan flyde frit mellem de to domæner, når de er blevet forenet i et aktørnetværk.